

Samizdat v ČSSR

V poslední době, když se rozhlédneme kolem sebe, objevuje se mnoho filmů, seriálů či dokumentů zachycující období komunismu. Období určitého útlaku, nesvobody projevu, ale také období vzdoru. Protože, jak už to tak bývá, jakmile něco zakážete, vždycky se najde někdo, kdo se postaví proti. A v některých případech to je jenom dobře, jako třeba v tomto. Existuje jedno slovo, které tento vzdor, a touhu něco říct přesně vystihuje. Samizdat. Doslova to znamená „samo vydat“ a pochází z ruštiny. A to, to také bylo. Období samizdatu, období, kdy se z davu vyčlenili lidé, kteří začali potajmu vydávat knihy, časopisy či různé sborníky. A proč potajmu? Protože ideje obsažené v této literatuře odporovali, nebo se nějakým způsobem neshodovali s oficiálními ideologiemi režimu, v našem konkrétním případě komunismu.

Jistě se hned nabízí slovo, proč? Protože největším strašákem každého omezujícího režimu je rozvinutí svobodného ducha. „Co kdyby nám z těch lidí vyrostli logicky smýšlející, intelektuální bytosti se zdravým rozumem?! A kdyby se tak nedej bože stalo, tak je zastrašíme, aby si nedovolili vystrkovat růžky“ Ale přesto všechno, se vždy najde několik odvážlivců, kteří se zastrašit nedají, svobodného ducha si uchovají a náležitě ho také projeví. Za což bývali stíháni a následně trestáni. V tuto chvíli mě to nutí zamyslet se nad povahou těchto lidí. Museli to být lidé svým způsobem hrdí, lidé s odvahou a špetkou bláznovství. Jak už jsem zmínila, pokud jste nebyli dosti opatrní, mohlo se to stát i poněkud nebezpečnou činností. V ohrožení jste nebyli jen vy, ale i třeba celá vaše rodina. Děti nemuseli dostudovat, natož se dostat na dobrou vysokou školu, či vůbec na nějakou. Žádná dobrá práce nebo kariéerní postup. Namísto toho studená cela ve vězení. Takže pro lidi, kteří se takto rozhodli, to nebyl jen takový koníček bokem, dělali to, protože tomu věřili.

Na první pohled se to může zdát udivující, ale velkým trnem v oku byla i církev. Když se nad tím zamyslíme, bylo to však zcela pochopitelné. Církev měla vždy poměrně velký vliv na velký počet lidí a také se vždy více či méně řídila biblickými desatery a příkázáními. Takovou sortu lidí těžko přesvědčíte, aby pak hlásala něco, co se nebude shodovat s vírou, ale s komunistickou ideologií. Proto také stát, již od roku 1970, vedl jistou proticírkevní kampaň. Protože, abych to ještě zdůraznila: Bible je jistý soubor morálních ponaučení. Ale zpět k onomu samo vydávání.

Jistě všichni známe ty známá jména jako Havel, Vaculík či Ladislav Klíma. Existují však i méně známí lidé. Například Jiří Gruntorád, samizdatový vydavatel, který vydával edici Popelnice a byl opakovaně vězněn. Jiří Ruml, Jiří Dienstbier, Ladislav Hejdránek byli znovu obnovitelé Lidových novin.

Jiří Dienstbier byl v letech 1979-82 vězněn za podvracení republiky, blíže to bylo za rozšiřování závadných tiskovin. Přiznávám, že Jiřího Dienstbierta uvádím pravděpodobně kvůli jeho nedávnému úmrtí a to 8. ledna tohoto roku. Možná je to také kvůli článku pod názvem „Frajer, který čouhá z čítanky“, který jsem o něm četla v časopise Týden.

Všichni, stejně jako většina disidentů, podepsali Chartu 77. Samizdatově se vydávaly i zahraniční díla. Uvedu jednoho autora za všechny a to George Orwella. Především pak jeho díla 1984 a Farmy zvířat. Každému, kdo tato díla četl, nebo jen okem zahlédl, je určitě jasné, proč musela být vydávána samizdatem.

V průběhu svého bádání, jsem narazila na tzv. trampský samizdat a také na jeho významného představitele Stanislava Zárybnického zvaného Houla. Byl to správný tramp a neúnavný „psavec“. Téměř deset let vydával trampský samizdatový časopis Dým. Jistěže to nemohu posoudit objektivně, ale z toho co jsem se dočetla, na mě tento člověk zapůsobil a to především, jeho nadšením. To s jakou vášní sbíral různé literární texty (ať už to byli texty básnické, divadelní hry, povídky), kompletoval je a následně samizdatově vydával. Takto vydal třeba zpěvníky Karla Kryla, Jaroslava Nohavici, Jaroslava Hutka atd. Byl jednou uvězněn a přibližně měsíc před převratem mu byla uložena pokuta 4000 korun Kč (musíme si uvědomit, že i dnes je to poměrně hodně peněz, natož pak před 22 lety) a byl mu zabaven jeho psací stroj. Až s hrůznou chladnokrevností si naplánoval, rok dopředu, svou sebevraždu a neodvrátily ho od ní ani události roku 1989. Těžko říci, co ho k tomu vedlo, že ho nepovzbudila ani vidina světlejší budoucnosti. Jestli se cítil už tak zlomen, že mu nepomohla ani pomalu prosakující svoboda, můžeme se jenom dohadovat. Jako kontrast k tomu příběhu uvedu lépe končící příběh Vlasty Chramostové.

Svérázná herečka s vlastní hlavou, což ji v mládí přivádělo do problémů s StB. Zahrála si ve výborných filmech jako „Spalovač mrtvol“ nebo „Je třeba zabít Sekala“. Naposled se objevila ve filmu „Odcházení“, režírovaný Václavem Havlem, který by měl přijít do kin v březnu tohoto roku. Své názory prosazovala tvrdě, čímž si samozřejmě vysloužila nežádoucí pozornost. Účinkovala v Národním divadle, byla však přinucena přestat hrát, právě kvůli svým názorům a proto, že jako jedna z prvních podepsala Chartu 77. Ale nevzdala se.

Pro přátele hrála ve svém bytě a u domovních dveří se ji proto střídali postávající příslušníci policie a občas nezůstali jenom u toho postávání, ale její diváky rozháněli. Tvrdohlavě však hrála dál. Od Václava Havla dostala vyznamenání T. G. Masaryka, tj. za zásluhy demokracii a lidská práva. Dnes žije se svým manželem a vynikajícím kameramanem Stanislavem Milotou v bytě poblíž Národního divadla v Praze. Právě v tom bytě, kde dříve hrávala pro přátele. Hraní se stále nevzdala, v Národním divadle hraje v Babičce její hlavní představitelku. Sama řekla, že ji velice ranilo, když své jméno našla v Cibulkových seznamech a spousta lidí ji svým způsobem odsoudilo. Myslím, ale že k tomu abychom někoho odsoudili, je třeba více než jen jméno na nějakém seznamu. Je třeba znát celý příběh. Ono také mnoho lidí, kteří na oněch seznamech byli uvedeni, ve skutečnosti s StB nespolupracovali.

Jak jsem se tak probírala jednotlivými osudy disidentů, napadlo mě samozřejmě, co se s nimi stalo. Jak dopadli? Co jejich životy po roce 1989? Jsou tady samozřejmě osudy šťastné i osudy smutné. Jeden z těch smutnějších a to sebevražda Houly, jak už jsem uváděla výše. Osudy politických vězňů, z kterých byli někteří zastřeleni. Emigranti, kteří se do vlasti už nevrátili, ať už kvůli špatným vzpomínkám nechtěli, či z jiných důvodů. Jsou tady i ty dobré osudy. Například právě příběh Vlasty Chramostové, který též uvádím výše.

Uvažovala jsem, že snad musí být alespoň nějaká malá hloupůstka, něco co nám toto období dalo. O chvíli později jsem se rozpomněla na jeden okamžik asi v osmé třídě základní školy, kdy nám naše třídní učitelka říkala, že její generace umí lépe číst mezi řádky. Vidí to, co je schováno za slovy.

Je samozřejmé, že samizdatoví autoři i vydavatelé se zasloužili o následný pád komunismu. Psaní této práce dalo něco i mě samotné. Uvědomila jsem si ještě silněji, jak důležitá je svoboda slova a jak důležitá byla role všech, kteří se více či méně podíleli na pádu komunismu. Uvědomila jsem si, že jsem jim vděčna, za to, že mohu vyrůstat ve svobodné zemi, kde je plná svoboda slova. Přemýšlela jsem, co bych vybrala jako věc, kterou díky těmto lidem dnes mohu dělat a dospěla jsem k jednoznačnému názoru. Bylo by to cestování. Protože poznáváním světa se toho tolik naučíte.

Použitá literatura:

- HOLEČKOVÁ, Martha. Cesty českého katolického samizdatu 80.let. Praha: Praha: Vyšehrad, 2009. 217 s.
- "About theatre" : texts from samizdat periodical with the same name. Stockholm: Charta 77 Foundation, 1989. 91 s., překladatel A. G. Brain.
- PETROVÁ, Jana. Zapomenutá generace 80. let 20. století: nezávislé aktivity a samizdat na Plzeňsku. Plzeň: Sdružení občanů Exodus, 2009. 155 s.
- Umění : Soupis české a slovenské literatury z let 1981- 1985 a samizdat - exilová literatura zvláštní fondy z let 1948 - 1989. Praha: Národní knihovna, 1993. 294 s.
- Kritický sborník 1981- 1989 : výbor ze samizdatových sborníků. Praha: Triáda, 2009. 763 s., uspořádal Karel Pálek.
- Seznam samizdatové literatury ve fondu Národní knihovny: stav zpracování k 31. 5. 1991. Praha: Národní knihovna v Praze, 1991. 73 s.

Internetové zdroje:

- <http://hn.ihned.cz/c1-39120880-vlasta-chramostova>
- <http://www.rakovnicko.cz/pamet-regionu/listopad-1989/600-ahoj-houlo-aktualizovano.html>
- http://cs.wikipedia.org/wiki/Cibulkovy_seznamy